

A magyarországi városok közjogi szabadságának tartalma

A jogtörténeti irodalom sokat foglalkozott a középkori városi jogokkal, valamint kiváltságaik és a jogaik eredetével. Főként XIX. század utolsó harmadától meg-sokasodtak azon tanulmányok, amelyek kifejezetten városi jogok kérdéskörére fókuszáltak.¹ Azonban a második világháború után lezajló magyarországi rendszerválto-zást követő évtizedek nem kedveztek e kutatásoknak ráadásul a forráskiadások is jelentős mértékben megcsappantak. P. Szabó Béla meglátása szerint a középkori városi jog kutatása reneszánszát éli.² Ennek szellemében kísérletet teszünk arra, hogy egyrészről jogkönyvek alapján a városok közjogi szabadságának (terjedelmi korlátok miatt) két elemét jobban megvilágítsuk, másrészről pedig, hogy működésüket, annak területeit bemutassuk. Ennek alapjául három dekretális forrást vettünk górcső alá. A budai jogkönyvet, a selmeci jog-könyvet és végezetül Újlak városának jogkönyvét.

A kiválasztás elsőre talán furcsának tűnhet. Indoka abban áll, hogy az országban leg-inkább elterjedt, horizontálisan legszélesebb spektrumú jog a budai jog volt. Petrovics István egy tanulmányában kifejtette, a részben régebbi szakirodalom állításával szemben, hogy a legtekintélyesebb városok, amelyek anyajogul szolgálhattak: Buda és Selmecbánya.³ Így vált vizsgálódásunk második számú forrásává Selmecbánya jogkönyve. Ám hogyan is illeszkedik e sorba az újlaki jogkönyv? Úgy, hogy a magyar középkor mondhatni utolsó percében 1525-ben készült a tárnoki jog kompilációjaként és megalkotója egy, a budai jogkönyv összeállító-jánál képzetesebb, budai származású jogász volt. Az újlaki jogkönyv értéke azonban nem csak ebben nyilvánul meg, hanem főként abban, hogy első könyvében a délvidéki városi szokás-jogot őrizte meg az utókornak. Míg többi részében a budai jog – mondhatni – modernizált variációját örökölték rák a „tárnoki jog alapján”.⁴

A szabad bíróválasztásról már a legkorábbi kiváltságlevelek megemlékeznek és biztosítják ezt a jogot. A középkori jogfelfogás e szimbolikus és allegorikus köntösbe öl-tőzteti a bővebb tartalmakat. Jelesül az önkormányzatiságot, mint igazgatási autonómiát illetve az ezzel egybefonódó jogszolgáltatást. A szabad bíróválasztás intézményét tehát gyűjtőfogalomnak kell tekintenünk, amely magában foglalta a tanács tagjainak megválasz-tását is. A budai jog illetve az újlaki jogkönyv szerint a választást Szent György napján, a gazdasági év kezdetén tartották.⁵ A Szent György napi választást a legtöbb magyarországi város átvette. Kivételként Selmecbánya említhető. A selmeci jogkönyvben a következő rendelkezés található a bíróválasztás napját illetően. „*Különleges parancsa kötelez ben-nünket esküdteket leghatalmasabb király urunk. Arra, hogy évről évre gyertyaszentelés napján válasszuk meg a város bíróját.*”⁶ Azaz a selmeci jogkönyvvel élő bányavárosokban

¹ Ilyen művek exemplifikatíve: WENZEL 1877.; DEMKÓ 1891.; KIRÁLY 1894.; RELKOVICS 1905.; IVÁNYI 1937.; FEKETE NAGY 1934.

² P. SZABÓ 2005. 445–446.

³ PETROVICS 1993. 268.

⁴ KUBINYI 1973. 165–166.

⁵ ÚJLAK 1983. 114–115.

⁶ A selmecbányai jogkönyv fordítását Junger Péter bocsátotta rendelkezésemre, aki ennek folytán akarata ellenére hálára kötelezett. Ezúton is szeretném neki köszönetemet kifejezni segítőkétségéért. JUNGER 1999. Függelék (számozás nélkül).

a bíróválasztás napja nem április 24, hanem február 2, Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepe. Arra a kérdésre, hogy Selmezbányán miért az *Úr bemutatásának* ünnepén került sor a választás lebonyolítására egyetlen racionális válasz adható. Nem másutt kell azt keresni, mint a város patrocíniumában. Selmezbányán az első templomot Szűz Mária tiszteletére emelték még a XIII. század első felében az Óvárnak nevezett dombon.⁷ Minden bizonnyal a templombúcsú ideje február másodikára, Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepére esett és e jeles eseményt egybekötötték a város számára szintén meghatározó jelentőségű bíróválasztással.

A mai ember úgy vélné, hogy a szabad bíróválasztás során a város lakói önállóan, korlátok nélkül, a maguk számára választottak alkalmas vezetőt a poszt betöltésére. Illúziórombolónak hathat, de nem így történt. A budai jogkönyv 24. artikulusában a következőket olvashatjuk: „*Mikor a bírót megválasztották mutassák be a királynak vagy a várnagynak az Aranybulla következő rendelkezésének megfelelően: Továbbá válasszák meg a falu vagy a város nagyját, akit ők akarnak, és akit nekünk bemutatnak...*”⁸ Az újlaki jogkönyv harmadik könyvének 67. fejezete szintén ezt támasztja alá: „*A bírói testületet, azaz a bírót és az esküdteket a közösség választja. Ezt a szabad választást azonban a királyi felség engedélyezte kegyesen, tehát öfelségét illeti.*”⁹ Hajnik Imre mutatott rá arra a paradox helyzetre, hogy a szabad bíróválasztásban kétoldali korlátozás is érvényesült.¹⁰ A budai jogkönyv nem mondja ki *verbo ad verbum* azt, hogy a korai időkben nekik is a király jóváhagyását kellett kérni a bíró személyéhez, de a fentebbi idézet kógens szabálya ezt sugallja. Vélhetőleg az 1244. évi kiváltságlevélben szerepelt, hogy a király megerősíti vagy jóváhagyja a polgárok választását. Ezt a tényt látszik erősíteni az is, hogy a 25. és 26. artikulus nyomatékosan megerősíti „... *ne legyenek kénytelenek olyan bírót elfogadni, akit mi akarunk vagy adunk...*”, illetve „*A király ne helyezzen föléjük bírót...*”¹¹ A másik irányú korlátozás, hogy a polgárok választanak nem a lakosok, azok közül is – Hajniktól kölcsönözve – a *meliores*, azaz előkelők, vagyonosak.¹² A harmadik korlát, hogy bíró nem lehetett bárki. Személyére vonatkozóan objektív és szubjektív választási feltételeket egyaránt megszabnak jogkönyveink.

Passzív bíróválasztó jog	
Szubjektív feltételek ¹³	Objektív feltételek ¹⁴
Bölcsesség	Letelepedett
Igazságosság	Tulajdonnal bír
„Lélek erőssége”	Minden nemzetsége német
Kollegialitás	Minimum 6 éve a tanács tagja
Közkedveltség	
Nagy tekintély	

⁷ KMTL 598. (Almási Tibor–Wehli Tünde)

⁸ BLAZOVICH 2001. 316.; 59.

⁹ ÚJLAKI 1983. 153.

¹⁰ HAJNIK 1899. 86.

¹¹ BLAZOVICH 2001. 316–317.

¹² HAJNIK 1899. 86. (8. jegyzet) „*közösen vagy józanabb rész válassza meg*” A *meliores* szót elsődlegesen *előkelőbb, vagyonosabb* értelemben kell használni, legfeljebb *derekabb, becsületesebb*. Erre utal a budai jogkönyv 24. cikke, amit pontosít a 32. cikk: „*városban laknak és ingatlanvagyonnal rendelkeznek*”. Vö.: BLAZOVICH 2001. 316, 320; FÜGEDI 1981. 281.

¹³ BLAZOVICH 2001. 269.; 313–314.

¹⁴ BLAZOVICH 2001. 316.

A selmebányai városi jog nem támaszt ilyen egzakt kritériumokat a bíró személyével szemben. Mindösszesen egy objektív és egy szubjektív eleme van a passzív bíróválasztó jognak. Az objektív feltétel Selmebányán, hogy *homo novus* bíró nem lehetett, ahogyan Budán sem. Tehát valamennyi időt a városi tanács tagjaként kellett eltölteni ahhoz, hogy valaki bíró lehessen. A budai hat évvel szemben itt a követelmény elég alacsony korlátot szab meg, mindösszesen egy év tanácsi tagság kellett ahhoz, hogy bíróvá választhassák. A szubjektív feltétel is eléggé szűkszavú „arra méltó egyénekből” kellett megválasztani a bírót.¹⁵

A bíróválasztás magában foglalta a tanács tagjainak megválasztását is. Selmebányán ennek is igen egyszerű szabálya volt. Teljesen megegyezik a bíróválasztás feltételeivel, leszámítva azt, hogy a tanács tagjának nem kellett előtte tisztséget viselnie érthető okokból. Buda esetében a tanácsválasztás két korszakra bomlik. A XV. század elejéig a választás közvetlen volt. Ezt váltotta föl az elektori rendszer, amit a tárnoki jog, az újlaki jogkönyv és egy 1488-as Buda városa által Kolozsvárnak kibocsátott oklevél hagyományozott az utókorra.¹⁶ A tanácstagok passzív választójoga a bírónál enyhébb fokozatú, de az aktív szavazati joggal rendelkezőknél szigorúbb. A budai jogkönyv 22. artikulusa abszolút kizárási feltételeket határoz meg a tanács tagjainak passzív választójoga tekintetében.¹⁷

Abszolút kizárási okok a tisztségviselőkre	
Szubjektív	Objektív
Fösvény	Gyilkos
Szegény	
Iszákos	
Tudatlan	
Tékozló	
Eretnekként élő	
Mindenre igent mondó	
Nem féli az Istent	

A fenti kategóriákba eső személyek semmilyen körülmények között nem voltak választhatók, semmilyen tisztségre. A tanács összetételére vonatkozóan a jogkönyv 27. cikkelye kőgens normaként rögzíti annak etnikai összetételét, amelynek értelmében tíz német mellett két magyar tagot is kell választani a testületbe.¹⁸ Meglátásunk szerint a tanácstagok passzív választójoga annyiban különbözik a bírótól, hogy nem kell minden ágról az őseinek németnek lenni, és nem szükséges előzetes (évben meghatározott) tanácsi tagság. Budán a megválasztott bíró és testület hatáskörébe tartozott az alacsonyabb tisztségviselők (pl.: a pénzbíró, a jegyző, a pesti bíró, céhek képviselői) megválasztása.¹⁹

A választási processzus a városi érdekcsoportok harcát kiélezhette és fegyveres konfliktusokba torkollhatott.²⁰ Ezt erősíti a budai jogkönyv szerzőjének személyes megjegyzése: „*Ha pedig ez történne* (ti.: nem sikerülne megválasztani a bírót), .. *az Úr óvjon...*”²¹ Ilyenről Buda

¹⁵ JUNGER 1999 (Függelék).

¹⁶ BLAZOVICH 2001. 71.; ÚJLAKI 1983. 102., 114–115., 164. KUBINYI 1973. 84.

¹⁷ BLAZOVICH 2001. 315.

¹⁸ BLAZOVICH 2001. 318.

¹⁹ BLAZOVICH 2001. 404; 318–319; 322–323; KUBINYI 1973. 84.

²⁰ KUBINYI 1973. 67–69.

²¹ BLAZOVICH 2001. 320.

kapcsán részleges információkkal rendelkezünk, de más forrásból van adat arra, hogy a kiélezett rivalizálás nem állt meg a pusztá korteskedésben. Ilyennek tekinthetjük Kolozsvár esetét, ahol tíz éves harcot eredményezett a városban az 1327-es választás.²²

A városi alkotmány második eleme az önálló bíraskodás. Hajnik Imre állapította meg, hogy: „*valamely közösséget várossá emelni a teljes polgári és büntető joghatóság átruházásával egyértelmű volt.*”²³ Fügedi Erik mutatott rá, hogy e kiváltság nem a hospesjogból gyökerezik. „*mert a vendégek bírója teljesen szabadon csupán kisebb ügyekben ítélkezhetett, korlátlan hatalma nem volt.*”²⁴ A bíraskodás önállósága több szempontból fontos volt a városnak. Egyrészt védte a polgárt más bírói fórumok kiszolgáltatottságával szemben és kizárta a kollízió lehetőségét, úgy az országos jog alkalmazása, mint az egyház *privilegium forija* ellenében. Nem lehet véletlen, hogy a budai és az újlaki jogkönyvben külön rendelkezés is tiltja a szentszék eljárását.²⁵ Másrészt a városnak, mint zárt gazdasági egységnek a területén jelentős jövedelmeket keletkeztetett, illetve tartott meg.²⁶ Az önálló bíraskodáshoz, mint „főszabadsághoz” járulékos privilegialis szabályok is kerültek. Ilyennek tekinthető a párbajnak, mint formális bizonyítási eszköznek a tiltása a város területén. Emellett a kötött tanúbizonyítás a személyek vonatkozásában. A *duellum* tiltását többnyire a város békéjének megőrzésével indokolták a korai városprivilegiumok.²⁷ Budán a 336. és 337. artikulusok tiltják a párviadalt, mint formális bizonyítási eszközt.²⁸ Selmezbányán ennek semmi nyoma, tehát a generális szabály érvényesülhetett. Alátámasztja ezt, hogy selmeci jogkönyv is leggyakrabban az esküt írja elő bizonyításul. Az újlaki jogkönyvben a párbaj tilalma összefonódik egy másik és igen fontos eljárási szabállyal, azzal, hogy a városok polgáraival szemben nem tanúskodhat bárki.²⁹ Erre találhatunk példát a budai jogkönyv 203-as artikulusában is. Ennek a cikkelynek érdekessége, hogy főszabály alól kivételként meghatározza tudományvételt, mint bizonyítási eszközt.³⁰

Az önálló bíraskodásból eredőleg a városbíró a város és a polgárok minden egyes ügye felett teljes körű joghatóságot gyakorolt. A bíró a városban és az ahhoz tartozó bármely jogcímen megszerzett területen elvileg eljárhatott a *territorialitás* elve alapján. Budán és Selmezbányán ugyanez a helyzet.³¹ A budai jog kivételt is tesz. Ilyen kivétel a felségsértés, a házasságtörés és az eretnekek feletti ítélkezés. Az első esetben kizárólag a király bíró-

²² „*quod cum anno dominicae incarnationis M^oCCC^o vigesimo septimo dissensiones et discordiae inter generationes Petri filii Feliciani, Bartolomei filii Hennig et Petri magni quondam civium de Kuluswar ab una et inter generationes comitis Stark, Zekul et eorum affines cives videlicet de eandem parte ex altera....etc.*” DL 40979.

²³ HAJNIK 1899. 85.

²⁴ FÜGEDI 1973. 287.

²⁵ BLAZOVICH 2001. 422.; „I. könyv 11. fejezet. A végrendeletek nem tartoznak a szentszék ítélkezése alá, kivéve azokat, amelyeket valamilyen jámbor célra hagyományoztak.” ÚJLAKI 1983. 104.

²⁶ A bíraskodás jelentőségére: VARGA 2003. 224–225.

²⁷ Petrovics István hívta fel a figyelmet arra, hogy a párbaj nem minden városban volt tiltott. Besztercebánya 1255-ös privilegiumban „...*cum scuto rotundo gladii debet pugnari, prout Saxonum optinet consuetudo...*” kitétel olvasható. („Kerekaljú pajzsral és karddal kötelesek megvívni, miként a szászok szokása tartja”) Vö.: PETROVICS 1993. 266.

²⁸ BLAZOVICH 2001. 492–493.

²⁹ ÚJLAKI 1983. 103.

³⁰ BÓNIS 1961. 36–39.

³¹ BLAZOVICH 2001. 401. Selmezbányai jogkönyv: „*Hogyha egy bányász, vagy polgár a másik ellen panasszal él, igazát a bíró és a bíróság előtt keresse!*” „6.) Akik legyenek bár bányagrófok, vagy más előkelők és bíró nélkül gonosztevők módjára más ember házába hatolnak ...tiltott dolgot keresve. Hogyha mégis meg-esik...akkor lépjenek fel a város esküdtjei és bírója.” JUNGER 1999. (Függelék)

sága volt jogosult eljárni, míg az utóbbi estekben a szentszék.³² Budán és a többi szabad városban valós értelemben véve nem érvényesült, nem érvényesülhetett a szentszéki bírászkodás. Ugyanis a szentszékek a római fórumrendszernek megfelelően többlépcsős bírósági szervezettel rendelkeztek.³³ Minthogy a városok *parochia exempták* voltak, így a város megkerülhette az egyházi fórumokat. Tehát kijelenthetjük, hogy a három kivétel közül kettő a város joghatósága alatt maradt. Sőt Pozsonyban találkozhatunk az *achpucht* feljegyzésében olyan cselekménnyel, ami tárgyi hatályát tekintve szentszéki ítékezés alá esne (legfeljebb *causae mixti fori*), de a város bírāja döntött az ügyben.³⁴

A város vezetőjének jogszolgáltatás területén *extraterritoriális* jogosultsága is volt. Egyrészt a polgárokkal szemben fellépni kívánók kizárólag a városi bíróság előtt szerezhettek érvényt jogos vagy jogosnak vélt igényüknek (feltehetőleg a *professio iuris* okán). Másrészt az *extraterritoriális* hatályt megalapozta a filiációs viszony. Budán (és Újlakon is) a bírói tevékenység differenciált volt. Pl. a bíró által kinevezett pénzbíró 40 forintig terjedő ügyekben ítélezési fórum *sententiája* ellen a bíróhoz lehetett fellebbezni. A városi bíró fóruma tehát egyrészt fellebbviteli hatóság volt, míg 40 forintot meghaladó ügyekben első fokú bíróság. Selmecebányán ezekkel kapcsolatosan nem rendelkezik a jogkönyv.

Felelősség tekintetében differenciáltságról nem lehet beszélni. A budai jogkönyv 202. cikkulusa szerint minden ítéletért a bírót illette a felelősség.³⁵ Selmecebányán a jogkönyv 7. cikkelye szerint: „*Ha úgy esik, hogy az esküdtek valakit váddal illetnek, és a bíró a bírósággal egybegyűl, s ebből valami rossz származna az esküdtek maradjanak ártatlannak és a bíró viselje a felelősséget.*”³⁶ Sőt Besztercebányán reparatív kárfelölőssége is volt a bírónak a helytelen ítékezés miatt. Ha harmadszor is helytelen ítéletet hozna a testület, akkor a bírót kellett elmarasztalni, és neki kellett jóvátennie a kárt.³⁷ A bíróval szemben az ítékezés során találkozhatunk a kizárás intézményével a vizsgált jogkönyvek mindegyikében. Selmecebányán a kizárás alapja, ha a bírót illetik váddal. Ilyenkor egy esküdttet tettek meg „ad hoc” bírónak, akinek minden tekintetben meg kellett felelni a bírói poszt kritériumainak. A jogkönyv homályosan fogalmaz azzal kapcsolatosan, ha a bíróra rábizonyult a vád. Valószínűleg hivatalát elvesztette és a cselekmény súlyának megfelelő, a jogkönyvben lefektetett normákkal releváns büntetésben részesült. Ezt erősíti a jogkönyv 13. cikkelye is, amely az esküdtek esetében külön kiemeli, hogy ugyanolyan elbánás alá esnek, mint a többi polgár. A 14. cikk viszont ennek ellentmondani látszik: „*Ha valakit az esküdtek közül elítélnek és ezután azt vallja, hogy jó útra tér, de ezt mégsem teszi... amire elítéltetett az maradjon érvényben.*”³⁸ Budán összeférhetlenségi szabályt is találhatunk a 352. cikkelyben. Vagyis ha valamely rokonnak az ügyében kellene ítéleznie a bírónak „*menjen ki a tanácsházáról arra az időre, amíg a nevezett ügyét tárgyalják.*”³⁹

A fentebbiekből kitűnhet, hogy a városokban a bírák korlátlan uralommal rendelkeztek a közösség jogainak érvényesítésére. Ez azonban nem jelentette azt, hogy döntéseik megváltoztathatatlanok lennének. Ahogy Budán a pénzbíró ítélete ellen jogorvoslatnak volt

³² Felségsértésre: WERBÓCZY 83–85.

³³ Egyházi bírósági rendszere: ERDŐ 2001. 89–90., 109–112., 119–122. Működésükre: VARGA 2003. 221–222.

³⁴ Közreadja: KIRÁLY 1894. 299. „*Her Caepar Lewpold Judex Im 1518. Vermerkt die Bekanntnuss so Barbara von Gall Liewkirchen gethann patt am frewtag vor trinitatis des anno vi s.it. Anfenglich hat Barbara Bekennt In Sand mertten Pharrkirichen, hie zw Prespurk, aus einem truchln bey dem fordern altar gestolln etc...*”

³⁵ BLAZOVICH 2001. 419.

³⁶ JUNGER 1999. (Függelék)

³⁷ JUNGER 1999. (Függelék)

³⁸ JUNGER 1999. (Függelék)

³⁹ BLAZOVICH 2001. 500.

helye a bírónál, úgy a lehetőség nyílt a város bírójának ítéletét is megtámadni. A selmecbányai jogkönyv 15. artikulusában a következő található: „Azokról, akik jogosan, vagy jogtalanul tiltakoznak: Hogyha valaki annak ellenére, hogy teljes igazságot szolgáltatott neki a tárnokmester vagy a király felé fordul panasszal, annak el kell viselnie ezért a bíró és a tanács büntetését. Csak akkor fordulhat valaki a fent említett bírákhoz, ha neki a város bírója és esküdtjei nem adtak igazat.”⁴⁰ A budai jog ennél szigorúbb. Csak olyan esetben engedi meg a fellebbezést, „amelynek ... nincs köze vérhez, élethez vagy halálhoz.”⁴¹

Úgy véljük, hogy az általunk kiragadott példák közül kiviláglik, hogy a város az közjogi szabadságai révén teljesen autonóm módon volt képes eljárni, ügyeit intézni és érdekeit érvényesíteni. Az azonban megjegyzendő, hogy a „önkéntesen” kiragadott példák nem egy folyamatot, hanem inkább pillanatot szemléltetnek.

BIBLIOGRÁFIA

- BLAZOVICH 2001. Buda város jogkönyve I–II. Közreadja: BLAZOVICH LÁSZLÓ–Schmidt József. Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 17. Szeged 2001.
- BÓNIS 1961. BÓNIS GYÖRGY–Degré Alajos–Varga Endre A magyar bírósági szervezet és perjog. Budapest 1961.
- DEMKÓ 1891. DEMKÓ KÁLMÁN: A szepesi jog. Keletkezése viszonya az országos jogunkhoz és a németországi anyajogokhoz. Budapest 1891.
- DL Magyar Országos Levéltár, Mohács Előtti gyűjtemény, Diplomatikai Levéltár
- ERDŐ 2001. ERDŐ PÉTER: Egyházjog a középkori Magyarországon. Budapest 2001.
- FEKETE NAGY 1934. FEKETE NAGY ANTAL: A Szepesség területi és társadalmi kialakulása. Budapest 1934.
- FÜGEDI 1981. FÜGEDI ERIK: Városok kialakulása Magyarországon. In: *Kolduló barátok, polgárok, nemesek*. Budapest 1981. 311–335.
- HAJNIK 1899. HAJNIK IMRE: A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és a Vegyes-Házi királyok alatt. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. Budapest 1899.
- IVÁNYI 1937. IVÁNYI BÉLA: A városi polgárjog keletkezése és fejlődése figyelemmel Buda és Pest városokra. *Statistikai közlemények* 84 (1937).
- JUNGER 1999. JUNGER PÉTER: Selmec Városának IV. Béla idején szerzett városi-és bányaprivilegiumai. JATE. 1999. (kézirat)
- KIRÁLY 1894. KIRÁLY JÁNOS: Pozsony város joga. Budapest 1894.
- KMTL Korai Magyar Történeti Lexikon. Főszerk. Kristó Gyula, Szerk. Engel Pál–Makk Ferenc. Budapest 1994.
- KUBINYI 1973. KUBINYI ANDRÁS: Budapest története a későbbi középkorban Buda elestéig (1541-ig). In: *Budapest Története II.* (Budapest története a későbbi középkorban és a török hódoltság idején.) Főszerk. Gerevich György. Budapest 1973. 11–240. (Különösen: 80–88, 164–169.)
- P. SZABÓ 2005. P. SZABÓ BÉLA: A szepesi jog forrásai. In: *Jogtörténeti tanulmányok VIII.* Szerkesztette: Béli Gábor, Kajtár István, Szekeres Róbert. Pécs 2005. 443–463.
- PETROVICS 1993. PETROVICS ISTVÁN: A korai magyar városfejlődés és az idegen jog. In: *Régi és új peregrináció. Magyarok külföldön, Külföldiek Magyarországon I.* Budapest–Szeged 1993.
- RELKOVICS 1905. DÁVORI RELKOVICS NÉDA: Buda város jogkönyve. Budapest 1905.
- ÚJLAKI 1983. Az újlaki jogkönyv. Fordította: Hegedűs Antal. In: *Népélet és jogalkotás a középkori Újlakon*. Újvidék 1983.

⁴⁰ JUNGER 1999. (Függelék).

⁴¹ BLAZOVICH 2001. 477–478.

- VARGA 2003. VARGA TIBOR RÓBERT: Adatok a 14. századi szentszéki bíraskodásra Erdélyben. In: *Középkortörténeti tanulmányok*. Szerk. Weisz Boglárka. Szeged 2003. 215–226
- WENZEL 1877. WENZEL GUSZTÁV: Magyarország városai és városjogai a múltban és a jelenben. Budapest 1877.
- WERBŐCZY WERBŐCZY ISTVÁN: Tripartitum. Budapest 1990.